

Varde laks - en succeshistorie

Af Jan Porsgaard, Varde

Varde Å, og de andre vestvendte vandløb her i Jylland, har i tusinder af år været lakseførende.

Det kunne være interessant, om man kunne finde tal og beskrivelser for hvor mange laks, der var i Varde Å Systemet for mange år tilbage, men mig bekendt, findes der ikke sådanne! Der findes dog beskrivelser om, at der forskellige steder, bl.a. ved Varde by, har været etableret såkaldte laksegårde. Indretninger som kunne fange optrækkende laks. Middelalderlige dokumenter skulle angiveligt fortælle – som andre steder i Danmark – at tjenestefolk undertiden betingede sig, at de højst kunne præsenteres for laks tre gange om ugen. Måske er begrebet "Varde-laks" helt fra den tid? Der findes også beskrivelser og beretninger om, at der indtil for ikke så mange år siden har været erhvervsfiskeri i Varde Å. Dette erhvervsfiskeri har dog nok ikke udelukkende været baseret på laks, men i høj grad også på ål. I dag er ålen i antal i en rivende tilbagegang, hvilket bevirker at hverken erhvervsfiskeri, bierhvervsfiskeri eller fritidsfiskeri med garn og ruser kan "betale" sig. "Der er ikke noget så galt, uden at det er godt for noget".

Varde Sportsfiskerforening blev stiftet i 1926. Vi har ikke mange beretninger om fangst af laks fra den tid, for slet ikke at tale om før 1926, men vi har dog en del gamle billeder fra 1926 og frem til 1950erne. I de senere år har medlemmer fra Varde Sportsfiskerforening indsamlet adskillige billeder, hvoraf mange hænger i vores klubhus.

Man kunne måske få den tanke, at der i mellemkrigsårene var masser af laks at fange. Men her skal man tænke på, at Karlsgårde Sø er etableret under 1. verdenskrig og at Karlsgårdeværket startede elproduktion i slutningen af 1920. Dette har givetvis forringet laksens muligheder for opvandring og gydning i Varde Å Systemet. Nej – der har såmænd ikke været noget vildt stort laksefiskeri. En indikator på, at det ikke var hverdagskost at fange en laks på fx 10 kg i 1930erne er også, at hvis man ser på billederne fra den tid, så ser man en stolt fisker, der ofte har været hjemme for at iklæde sig sit pæneste tøj, og billedet af fiskeren med sin laks er taget af en professionel fotograf, hvilket nok ikke har været helt billigt!

Der var flotte laks i Varde Å i 1920erne og frem til 1950erne, det er der ikke nogen tvivl om, men mange tusinde laks har der ikke været tale om!

Varde Sportsfiskerforening har ikke egentlige fangststatistikker frem til 1980erne, men dog enkelte indberetninger om særlige fangster. Der foreligger da enkelte beretninger om fangst af både laks og havørred, men ikke i et sådant omfang, at man i dag kan sætte tal på, hvor mange laks, der er blevet fanget i alt. De tal vi kan finde i dag tyder på, at der af medlemmer af Varde Sportsfiskerforening blev fanget under 10 laks om året i 1970erne og 1980erne.

I 1981 starter Varde Sportsfiskerforening eget klækkeri. Foreningen får lov at oprette klækkeri i en gammel staldbygning som lå på hjørnet af Lerpøtvej og Ndr. Boulevard. Formålet var først og fremmest, at man skulle frembringe havørredyngel af egne avl til udsætning i Varde Å Systemet. Foreningen elfiskede havørredmoderfisk fra Linding Å, Frisvad bæk og fra Gl. Varde Å fra Sig fiskeri til Karlsgårdevæjens bro. Disse havørreder tog vi med til klækkeriet for der at afstryge dem. Vi var så et antal frivillige, der passede og opdrættede ynglen for senere at udsætte den i åsystemet. I mange år så vi stort set aldrig laks, når vi elfiskede. Dette betød naturligvis også, at vi derfor ikke kunne avle på laks, da vi jo simpelthen ikke havde noget at avle på! I 1970erne var Varde Å Systemet så forurenat og mishandlet, at det var et under, at der kunne leve fisk i åen! Kviksølv, fenol, olie, byspildevand, indus-

trispildevand, sulfa, gylleudledninger, udretninger, uddybninger, okkerforureninger, opstemninger og kunstig vandkraftsø.

Ved generalforsamlingen i Varde Sportsfiskerforening i november 1972 udtaler formanden - Villy Jacobsen: "Den forløbne sæson har været foreningens hidtil dårligste. Også under evt. blev bl.a. kviksølvforureningen drøftet, men snakken mandede ud i, at der fortsat var stor interesse for Varde Sportsfiskerforenings bestånd".

"Varde Å" ved Hodde.
Udrettet og næsten uden vand.

Klækkeriet med ørred og lakseæg.

Efterhånden gik forureningen dog ned. Det gik den rigtige vej. Og der blev arbejdet på at gøre Varde Å Systemet så god igen som "i gamle dage". I midten af 1980erne var Varde Sportsfiskerforening blevet en stor forening igen med ca. 750 medlemmer. Der blev nu fra medlemmernes side bl.a. ved generalforsamlingerne spurgt til, om ikke man kunne finde og købe nogle laks til udsætning i åsystemet.

Det var ikke let at finde dambrugere, der havde laks til salg. Vork Dambrug var dengang vores leverandør af udsæt-

ningsørreder, og det lykkedes også derfra at skaffe nogle få stykker lakseyngel til udsætning. I 1987 indkøbte foreningen 40.000 stk. lakseæg fra Norge. Æggene blev fløjet til Esbjerg Lufthavn, hvor vi hentede dem, og derefter passede dem på vores klækkeri på Ndr. Boulevard. Desværre døde en del af lakseynglen, nok mest fordi vi ingen erfaring havde med opdræt af laks, jeg husker bl.a. at vi havde besvær med at få lakseynglen til at spise, men der blev dog udsat nogle tusinde stykker lakseyngel i løbet af 1987.

I slutningen af 1980'erne var man på en produktionsskole i Randers begyndt at importere lakseæg fra Norge, Sverige, Skotland og Irland. Ideen var, at lave lakseyngel til udsætning i Gudenåen og senere avle på den type, der var bedst til at vende tilbage til Gudenåen.

Det var et projekt, som lød spændende også for Varde Å Systemet! Her var måske en mulighed for at købe laks til udsætning i Varde Å. For ikke at gøre noget forkert, spurgte vi i Danmarks Fiskeriundersøgelser, om det kunne tillades, at vi købte og udsatte 10.000 stk. 1 års laks fra produktionsskolen ved Randers. Danmarks Fiskeriundersøgelser var af den opfattelse, at der ikke kunne være noget forkert i at udsætte disse laks med forskelligt arveligt ophav i Varde Å. Filosofien var den samme som for Gudenåen, den stamme af laks der kom bedst tilbage til å-systemet efter havopholdet, ville nok også være den laksestamme, vi med bedst held kunne avle på i fremtiden, og dermed den laks, der ville have bedst succes i Varde Å.

I 1990 købte og udsatte vi 10.000 stk. 1 års laks fra Brusgaard Produktionsskole ved Randers. Og sandelig! – i 1992 fangede sportsfiskere fra Varde Sportsfiskerforening 120 laks i Varde Å! Succesen var hjemme! For at man kunne fange laks i Varde Å skulle vi fremover blot finde/avle/opdrætte "nogle" laks, og udsætte ynglen i Varde Å Systemet, og der ville efter at laksen havde været en tur i havet komme opgangslaks i Varde Å, som vi ikke havde set i mands minde! I årene 1990 til 1999 udsatte vi, stadig med fiskeriministeriets anbefaling, tusinder af laks, som hovedsagelig blev købt på produktionsskolen Brusgård, men også enkelte, som vi selv avlede på vores klækkeri, og i slutningen af 1990'erne købte vi også laks, som var avlet i Skjern – på Skjern Å laksen.

Fra elfiskeriet efter havørred og laks.

Havørred under strynging.

Vi arbejdede naturligvis også dengang på at få fjernet alle spærringer i å-systemet, ligesom vi arbejdede på at få Varde åens vand tilbage i de gamle løb. Men indtil dette en dag kunne blive virkelighed, så kunne vi fortsætte med at udsætte lakseyngel, som vi nu kunne købe eller avle os frem til på vores klækkeri. Det gik jo egentlig helt fint, og medlemmerne i sportsfiskerforeningen var egentlig også tilfredse. Som omtalt kunne man for år tilbage kun fange enkelte laks, men fra 1992 og til 1999 lå fangsterne på fra 100 til 147 laks om året.

I starten af 1990'erne var man blevet klar over, at man havde en særlig laksestamme i Skjern – en Skjern Å laks. Denne avlede man på, og vi var da også i Varde

interessert i at købe nogle laks af denne stamme hvis det blev muligt. Vi købte således for første gang i 1995, 35.000 stk. 1 års Skjern Å laks og har købt jævnligt fra Skjern frem til 2003.

I 1995 får Varde Sportsfiskerforening – efter megen møje og besvær – tilladelse til at udlægge gydegrus i Linding Å omkring Yderik Bro. I 1997 konstaterede man fra Ribe Amt ved et elfiskeri i Linding Å, at der var lakseyngel umiddelbart nedenfor Yderik Bro. Man tog 6 stk. af denne lakseyngel og sendte til Danmarks Fiskeriundersøgelser i Silkeborg, hvor der arbejdede en fyr ved navn Einar Eg Nielsen. Einar er genetiker, og han havde arbejdet med genetik hos fisk, også fra Skjern Å. Nu var der sket det, at

Einar havde fundet nogle gamle skæl fra 1913 af laks fra Varde Å. Disse skæl havde ligget i kælderens under Danmarks Fiskeriundersøgelser i Silkeborg. Einar Eg kunne nu sammenligne genetiske spor fra de indsamlede laks fra Linding Å og de gamle skæl, og Einars mistanke om en oprindelig laksestamme også i Varde Å var vagt!

Henning Clausen den 2. maj 2000.
Laksen var 121 cm og 16,4 kg.

Palle Jørgensen den 23. april 2005.
Laksen var 102 cm og 12 kg.

Ved et møde i Esbjerg i maj 1997 fortalte Einar Eg om sine undersøgelser. Einar forklarede bl.a., at der havde været adskillige laks på leg i Linding Å i decem-

ber 1996. I den yngel Einar undersøgte, var der spor af både noget udenlandsk laks, men også nogle genetiske spor fra Skjern Å laks og minsandten også noget han kaldte for Varde laks! Yderligere undersøgelser var påkrævet! Ved Varde Sportsfiskerforenings årlige elfiskeri efter moderfisk af havørreder og laks i efteråret 1998 tilsendte vi små afklip af fedtfiner fra 44 stk. opgangslaks. Einar undersøgte prøverne, og konstaterede at ca. 1/3 af laksene var i familie med enten Skjern Å laks og/eller i familie med den oprindelige Varde stamme! Nu var der ikke længere tvivl. Man kan nok diskutere med en genetiker, men man kan ikke diskutere imod en genetiker! På trods af alskens ulykker for Varde Å igennem de seneste 30 år, så var der overlevet en rest af Varde Ås laksestamme! Hvad nu? Vi i bestyrelsen var ikke glade for en eventuel fredning af laksen. Vi mente, at vi ved et målrettet avlsarbejde og en begrænsning i fangsten af laks kunne redde og opformere den Varde/Vestjyske laks. "Lakseredning - ikke fredning" skrev jeg i VSF-Nyt i juninumret 2000. Ligeledes i juni 2000 skrev Einar Eg en artikel om hans undersøgelser af laks i de vestjyske vandløb. Einar skrev bl.a. om Varde Å og laksen: "Der er al mulig grund til at tro, at der stadig findes rester af den oprindelige laksebestand i Varde Å. Der er dog ingen tvivl om, at bestanden er meget hårdt presset." og ved anden anledning udtalte Einar: "Det er vigtigt at få så mange oprindelige laks med ind i avlen". Der var nu ingen tvivl længere hos bestyrelsen, og vi meddelte en total fredning af alle laks fanget i Varde Å Systemet i 3 år fra november 2000 til 1. april 2004.

Næsten samtidigt (1999) indgik vi i et samarbejde med det netop dannede "Danmarks Center for Vildlaks" (DCV), som havde og har til huse mellem Skjern og Borris, og som har Søren Larsen som fiskemester.

Samarbejdet medførte, at vi ved vores årlige elfiskeri opfisker ca. 100 laks. Disse

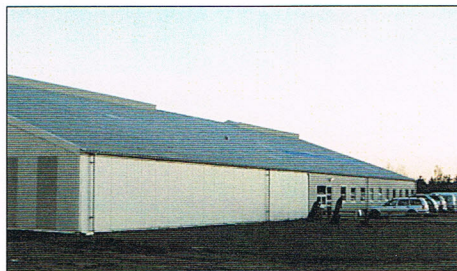

Her er lakseyngel fra bl.a. Varde/Vestjysk laks.

bliver i lastbil kørt til DCV. Her mærkes laksen, og en prøve bliver sendt til Einar Eg. Einar meddeler tilbage til DCV hvilke laks, der skal sammenføjes med hvilke. Dette samarbejde må siges at have båret "frugt"! Det er her, man skal se en stor del af succesen med laksefiskeriet i Varde Å.

Efter fredningens ophør (1. april 2004) har sportsfiskerne fanget og hjemtaget mellem 109 og 124 laks om året. Samtidig har de samme sportsfiskere genudsat mellem 130 og 315 laks i åen igen.

Der er sket forbedringer for Varde Å Systemet igennem en del år, men den helt store genopretning af åsystemet venter vi stadig på. Det betyder, at laksen ikke kan reproducere sig selv, og derfor er opdræt og udsætninger af Varde/Vestjyske laks i Varde Å Systemet et nødvendigt tiltag også i kommende år. Men nu kommer genopretningen jo! Den næsten totale genopretning af Varde Å Systemet. Grindsted Ås vand og Ansager Ås vand skal ned i Gl. Varde Å igen. Slyngninger genskabes. Spærringerne, såsom stemmeværker ved dambrug, fjernes. Et så omfattende genopretningsprojekt kan kun gavne og hjælpe alle fiskearter, deriblandt også laksen. For at projektet kan tilkomme den nødvendige økonomiske støtte fra EU, skal hele projektet være færdigt med udgangen af 2009. Jeg vil her til slut, i min oversigt over laksefiskeriet i Varde Å, udtrykke mit største ønske om, at alle parter i genopretningsprojektet kommer overens, og at projektet gennemføres som planlagt. I så fald, er jeg ikke i tvivl, så er der tale om en "Varde Å succes" som naturligvis også er en "lakse-succes".

Danmarks Center for Vildlaks. Bygget 2005.